

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بازی‌های بومی و محلی ایران

معرفی ۳۱ بازی از مناطق مختلف ایران

وزارت آموزش،
علوم و آموزش عالی

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

انجمن علمی
بازی‌های بومی و محلی ایران

Iranian National
Committee for
UNESCO

مرکز ملی اسناد و اطلاع‌رسانی

مرتضی رضوانفر

۱۳۹۰

سرشناسه: رضوانفر، مرتضی، ۱۳۴۲
عنوان و نام پدیدآور: بازیهای بومی و محلی ایران / نویسنده مرتضی رضوانفر،
مشخصات نشر: تهران: آبادیوم، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری: ۷۲ ص.، مجوز (رنگی)، ۲۳×۳۵ س.م.
شابک: ۹۷۸ ۶۰۰ ۹۱۳۲۲ ۳ ۰
قهرست نویسی: قضا.
یادداشت: INDIGENOUS AND LOCAL GAMES OF IRAN
موضوع: بازی‌ها ایران.
شناسه افزوده: ترموز، بدایه، ۱۳۴۵، مرجم به انگلیسی
رده‌بندی کنکره: ۱۳۸۹: ۲-۶ ر GV ۶۵۷
رده‌بندی دیویی: ۷۹۶-۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۷۲۳۵۱

انتشارات آبادیوم

بازی‌های بومی و محلی ایران

مؤلف: مرتضی رضوانفر

ترجمه به انگلیسی: بدایه ترموز

آمادگی و صفحه‌آرایی: نشر آبادیوم

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۳۲۲-۳-۰

سمارشمار: ۵۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۰

بهاء: ۳۵۰۰ تومان

ناشر: نشر آبادیوم با مشارکت سازمان نوسازی و بهسازی شهر قزوین

نشر آبادیوم: تهران بلوار کشاورز، بین خیابان کارگر و جمالزاده، شماره ۳۴۰ واحد ۱۲

تلفن: ۰۶۶۵۶۴۳۴۵ - دورنگار: ۰۶۶۵۶۴۳۴۶

مقدمه دبیر کل کمیسیون ملی یونسکو

هر ملت رسددار در تاریخ به مدد پیرومندی از عناصر هویت بحس فرهنگی - تاریخی خویش حماسه‌های دیربا و ماندگار را در تاریخ رقم می‌زند. اس حماسه جوانی از ابعاد مسکرم خویش، فرهنگی، اجتماعی و هنری است. از این رهکدر ارمدها و نگاره‌های فرهنگی عانا و نابذاری جوس معماری، نقاشی، ادبیات، موسیقی، اداب رسوه و دهها مؤلفه دیگر، هویت اصل و حیات بحس فرهنگ هر ملت را در گذرگاه صمیناک تاریخ رهمون می‌سازد. در این میان یکی از عناصر ماندگار و کین هر ملی که ارتباط وسیع و باکسسی با دایره فرهنگی دارد، بازیها و سرگرمی‌های بومی و ملی است که در نعل تاریخ دراز آهنگ هر ملی محال برور و هلیور می‌ناید. ساند به نوان گفت که سویه‌های لطیف‌تر ادب، هنر، اداب و رسوم و سائر شقوق حوزه شوق‌انگیر فرهنگ در کالبد بازی‌های بومی و ملی خود را اراسه می‌گرداند.

ایران زمین به واسطه تاریخ کین و اصل جوس نعل به سرایی در خلیور و سانداس بازی‌های ریه دارجی در جهان دارد. این بازیها که از اسحور فرهنگی این مرز و بوم سیراب شده‌اند، از مناطق درجه سده با لایه‌های بومی و قومی سرزمین میزوسان ایران دارد. تنوع اقلیمی و زیستی بی‌نظیر ایران در ستر تاریخ فضای ساسی را برای خلیور انواع بازیهای مختلف فراهم آورده است. نکته حائر اهمیت در این میان پیوند میان جسم خاکی با روح افلاکی در تگوس بازی‌های ایرانی است که خود موقعیتی مستار را در عفایه با بازیها و تفریحات سابر کشورها به وجود آورده است. بازی‌های مناطق مختلف ایران ملهم از اسطوره‌های کین، اداب و رسوم بومی، ادبیات و وصف حماسه‌ها و تجلی وحدت روح و جسم در کالبد مادی انسانی است. به دیگر روی همه این بازی‌ها به تبلور روح جوانمردی، سانداس اخلاقی و پرچسته نعل شقایل انسانی توجه‌ای بایسته دارد. سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) اهتمام ویردانی نسبت به احیای بازیهای بومی و ملی کشورهای مختلف نموده است. اهمیت این موضوع از نظر یونسکو تا بذاتجاست که شبکه بین‌المللی ورزشها و بازیهای سنتی موسوه به (TSG) را در جود سمراب ناملموس و معنوی ناسس نموده تا از رهکدر آن به سانداسب نوع و نثارب فرهنگ‌ها در حوامع مختلف با هدف انتقال ارزش‌ها و همبستگی سسر میان ملل در زمینه فرهنگی اهتمام وررد. کمیسیون ملی یونسکو ایران سازمان یونسکو با درک حساسیت روز افزون از میان رفتن بازی‌های کین بومی و ملی کشورها، از هر حرکتی که بوجب احیا و ماندگاری این گونه بازی‌ها سرده استعمال می‌کند.

جوشیخته‌دس اندرکاران سازمان یوساری و یوساری سسر فزوس در اقدامی درخور و خود جوس که کامرا همسدا اهداف فرهنگی سازمان یونسکو بی‌نایند اقدام به حاب کتاب معرفی بازی‌های بومی و محلی ایران نموده اند. کتاب فراروی، باهدف سانداس و سباتت از بازی‌ها و سرگرمی‌های سارنده اقوام مختلف ایران، خواننده را با سسته‌های تفریحات سالم و ارزشمند ملی باستانی این مرز برگیر استا می‌سازد.

ایند است بوجوانان و جوانان این مرز و بوم که تاکنون از حصار سنگ بازیهای عصر مدرن نا دهها ارمحرب گونه، دهسار، خسوب بار، قلوب سسر، خود کور ... رو به رو هستند؛ به مدد بازگست به تفریحات و بازی‌های حذاب، روح افراد، جوانمردانه، خرد مجور و حالاک گونه بومی و ملی، اراس ریحی جوس را احیا و بازیابی کنند.

دکتر محمدرضا سعیدآبادی

دبیر کل کمیسیون ملی یونسکو

مقدمه نماینده یونسکو در ج.ا.ایران

باعث کمال خوشوقتی است برای این کتاب که جهت معرفی بازی‌های سنتی و محلی از استان‌های جمهوری اسلامی ایران منتشر می‌شود. چند کلمه‌ای بنویسم. این کتاب، راهنمایی است در مورد نحوه انجام ورزش‌ها و بازی‌های سنتی جوامع ایرانی از زمان قدیم. این نشریه با حمایت شهرداری قزوین آماده شده که جای بسی قدردانی است زیرا اطلاعات خوبی در مورد جذابیت و زیبایی ورزش‌ها و بازی‌های سنتی در اختیار خواننده قرار می‌دهد.

به‌عنوان نماینده یونسکو در جمهوری اسلامی ایران، من ارزش بسیاری برای چنین اطلاعاتی در خصوص ورزش‌ها و بازی‌های سنتی ایران و همچنین تلاش کارشناسان مربوطه قائل می‌باشم. همانطور که بسیاری می‌دانند، یونسکو کارگزار راهبری سازمان ملل متحد برای تربیت بدنی و ورزش است. تحت این برنامه، یونسکو در موارد ذیل فعالیت می‌کند:

ورزش برای صلح و توسعه؛ آموزش بدنی کیفی؛ ورزش‌ها و بازی‌های سنتی؛ زنان و ورزش و مبارزه با دوپینگ. این برنامه‌ها به‌طور گسترده توسط کشورهای عضو این سازمان حمایت می‌شود.

ابتکار شهر قزوین جهت ارتقای ورزش‌ها و بازی‌های سنتی به‌طور خاص برای نسل جوان امروز ما ارزشمند است. امید است با افزایش و گسترش انواع جدید بازی، نسبت به ورزش‌ها و بازی‌های سنتی غافل‌نمانیم. در لغت نامه یونسکو، ورزش‌ها و بازی‌های سنتی اجزای یکپارچه فرهنگ و بخشی از میراث فرهنگی می‌باشند. تاریخ نشان داده که این ورزش‌ها و بازی‌ها در ایجاد اساس فرهنگی جامعه انسانی نقش داشته‌اند. یونسکو به حفظ و ترویج ورزش‌ها و بازی‌های سنتی به منظور پیشبرد روحیه اجتماعی، نزدیک کردن انسان‌ها به یکدیگر و ایجاد حس افتخار در ریشه‌های فرهنگی جامعه متعهد است. هدف کلی از ترویج این ورزش‌ها و بازی‌های سنتی، ارتقاء همکاری بین‌المللی در حوزه فعالیت بدنی به منظور تقویت صلح، دوستی، تفاهم و احترام متقابل بین انسان‌ها، به‌ویژه بین نسل جوان می‌باشد. من امیدوارم که خوانندگان عزیز در خصوص این کتاب زیبا درباره ورزش‌ها و بازی‌های سنتی ایران با من هم عقیده باشند.

چونلی هان

نماینده یونسکو در ج.ا.ایران

دیباچه

همیشه آیین‌هایی وجود دارند که فکر می‌کنیم باید آنها را برای فرزندانمان حفظ کنیم. زیرا باعث می‌شوند حس کنیم به یک سرزمین و سنت تعلق داریم. اما تحولات پر شتاب جهانی همچون جهانی‌سازی، شهرنشینی و تأثیرات رساندهای متحرک به تنبیه شدن رفتارها و سبک زندگی، نابودی تنوعات فرهنگی و حتی غرایش به تجاری کردن فرهنگ در میان اقوام و گروه‌های اجتماعی شده است.

بازی‌ها و ورزش‌های سنتی از جمله رفتارهای بشری است که قابلیت بسیاری برای ایجاد ارتباط و گفت‌وگو داشته و بسیاری اوقات به‌عنوان وسیله‌ای برای رفع کدورت‌ها و ایجاد تعامل میان افراد و جوامع به‌کار رفته است.

نگارنده برای آگاهی هرچه بیشتر دوستداران فرهنگ سنتی، تلاش نموده در این مجموعه، شمه‌ای از بازی‌های بومی و محلی مناطق سی و یک‌گانه جمهوری اسلامی ایران با زبانی ساده و مختصر ارائه شود تا بتوان با همه سنین ارتباط برقرار نموده و گامی در جهت انتقال و حفاظت از میراث ناملموس فرهنگی کشور برداشته شود. هرچند که بازی‌ها مانند بسیاری از عناصر فرهنگی دائماً در حال حرکت و انساز در میان اقوام و دیگر گروه‌های اجتماعی است و لذا اختصاص و انحصار هر بازی به یک قوم و یا منطقه و حتی یک کشور امکان‌پذیر نیست.

بر من فرض است از آقای مهندس علیرضا خزانلی مدیر عامل محترم سازمان نوسازی و بهسازی شهر قزوین و همچنین خانم نازی نفیسی مدیر محترم روابط عمومی سازمان نوسازی و بهسازی شهر قزوین که فرصت انتشار این مجموعه را فراهم نمودند سپاسگزاری نموده همچنین از همکاری و مساعدت فدراسیون ورزش روستایی و عشایری به ویژه آقای محمد رسول کلهر دبیر محترم فدراسیون تشکر نمایم چرا که بدون مساعدت ایشان تدوین این مجموعه مشکل می‌نمود.

مراتب سپاسگزاری خود را از آقای چوئلی هان، نماینده محترم یونسکو در ایران و همچنین آقای دکتر سعید آبادی دبیرکل محترم کمیسیون ملی یونسکو، برای استقبالی که از این کار ابراز نموده و همچنین ستی که بعد از مقدمه در این مجموعه منتشر کرده‌اند اعلام می‌دارم.

در پایان، ضمن استقبال و ارج‌گذاری بر رهنمون‌ها و تذکرات سودمند صاحب نظران برای رفع کمبودها، از خداوند مهربان و فیض‌گستر توفیق روز افزون برای همه تلاشگران حوزه فرهنگ خواستارم.

مرتضی رضوانفر

عضو هیات علمی پژوهشکده مردم‌شناسی

بازی اشتراشتران، جشنواره ملی بازی و اسباب بازی کودکان دیروز و امروز،

قزوین، سرای سعدالسلطنه «بزرگترین کاروانسرای درون شهری ایران»، چهارسوق/ بهار ۱۳۹۰

Game of "Oshtor-oshtoran", National Festival of Game and Toy for the Children of Yesterday and Today, Sara-ye Sa>dossaltane,

"The Biggest Urban Carvansari of Iran", Charsuq . Qazvin, Spring 2011

۳۶.....	شاه وزیر.....	مقدمه دبیر کل کمیسیون ملی یونسکو.....
۳۸.....	شتر سواری.....	مقدمه نماینده یونسکو در ایران.....
۴۰.....	آدیل مانج (پنجره بازی).....	مقدمه مؤلف.....
۴۲.....	عمو زنجیر باف.....	بازی‌ها:
۴۴.....	قیقاج.....	آسیاب بچرخ..... ۸
۴۶.....	کش بازی.....	الک دولک..... ۱۰
۴۸.....	کشتی چوخه.....	الخشر..... ۱۲
۵۰.....	کشتی لوچو.....	بالا بلندی..... ۱۴
۵۲.....	کلاه پران.....	بیل گردانی..... ۱۶
۵۴.....	کوشک ملاق.....	تازادان انزلی..... ۱۸
۵۶.....	گرگم و گله می‌برم.....	ترنا بازی (کمر بند بازی)..... ۲۰
۵۸.....	لافند بازی.....	ترکه بازی (چوب بازی)..... ۲۲
۶۰.....	خر سوز پالین سوز (خر پلیس).....	تنور گرمه..... ۲۴
۶۲.....	نجات بازی.....	جورابین..... ۲۶
۶۴.....	وسطی.....	جوزان..... ۲۸
۶۶.....	هفت سنگ.....	دال پلان..... ۳۰
۶۸.....	به قل دو قل.....	زو (کیدی)..... ۳۲
		سوار کاری و تاختن اسب..... ۳۴

توضیح تصاویر:

تصاویر صفحات ۱۰، ۱۸ و ۲۶ از مردم‌نگاری‌های پژوهشگرده مردم‌شناسی تهیه شده و مابقی تصاویر توسط فدراسیون ورزشهای روستایی و عشایری در اختیار این مجموعه قرار گرفته است

آسیاب بچرخ

۸

شرح بازی: ابتدا شرکت کنندگان در این بازی دست‌های یکدیگر را گرفته و حلقه‌ای را تشکیل می‌دهند. یکی از بازیکنان که غالباً از همه بزرگتر است نقش استاد را بازی می‌کند.

استاد با ریتمی آهنگین می‌گوید آسیاب بچرخ، حلقه می‌گوید: می‌چرخم و با شور و شغف شروع به چرخیدن می‌کنند تا آنجا که تعادل گروه به هم بخورد. مجدداً استاد می‌گوید آسیاب بشین، حلقه: می‌شینم، سپس استاد و حلقه گفت‌وگویی آهنگین را ادامه می‌دهند: آسیاب پاشو، پا نمی‌شم / چون خاله جون، پا نمی‌شم / چون عمه جون، پا نمی‌شم / قفل چمدون، پا نمی‌شم / استاد می‌گوید تورو خداجون و حلقه می‌گوید، پامی‌شم.

استاد می‌گوید: آسیاب بخواب، افراد حلقه می‌گویند می‌خوابم و سر خود را خم کرده و چشم‌های خود را می‌بندند، استاد می‌گوید: آسیاب صندلی بساز، افراد حلقه، یک پای خود را بالا آورده و حالت نشسته روی صندلی می‌گیرند.

در آخر استاد می‌گوید: آسیاب بچرخ، همگی می‌چرخند و در حالی که حرکت خود را سرعت می‌بخشند می‌خوانند و تکرار می‌کنند: آسیاب تندترش کن، تندتر و تندترش کن